

Podsumowanie działalności ornitologicznej na Ziemi Łódzkiej w roku 2009

Tomasz Janiszewski

*Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ,
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź*

W roku 2009 wśród najważniejszych akcji na Ziemi Łódzkiej, w których udział brali obserwatorzy ptaków znalazły się:

1. Akcja zimowego liczenia ptaków wodnych
2. Akcja liczenia zimujących ptaków drapieżnych w dolinie Bzury
3. Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych
4. Łódzka Akcja Kormoran
5. Obóz ornitologiczny na zbiorniku Jeziorsko
6. Akcja obrączkowania łabędzi niemych

1. Akcja zimowego liczenia ptaków wodnych. W styczniu 2009 skontrolowano ok. 550 km rzek w granicach regionu oraz kilka zbiorników wód stojących m.in. zbiornik Jeziorsko i Sulejowski, a także zbiorniki elektrowni i kopalni „Bełchatów”. Odnotowano kilka interesujących lub zaskakujących faunistycznie stwierdzeń. Był to kolejny rok wzrostu liczby zimujących kormoranów (łącznie ponad 450 os.). Obserwowano także łabędzia małego, berniklę białolicą, bąka, szlachara i orlicę. W liczeniach wzięło udział ok. 40 osób. Szczegółowych informacji o rezultatach akcji dostarcza ubiegłoroczny biuletyn.

2. Akcja zimujących ptaków szponiastych w dolinie Bzury

Tradycyjnie akcję prowadzono na 35. kilometrowym odcinku doliny Bzury między Łęczycą, a Sobotą. Dokonano kilku liczeń pomiędzy listopadem 2008 a lutym 2009. Jak zwykle dominantami w ich zgrupowaniu były myszołów i myszołów włochaty. Notowano także pustułkę i błotniaka zbożowego. Liczebności ptaków były stosunkowo wysokie. Spośród gatunków rzadkich regularnie obserwowano także drzemlika i bielika.

3. Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych. Ogólnopolski program organizowany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Akcja zaplanowana na wiele lat pozwoli na wiarygodną odpowiedź na pytanie czy i ewentualnie jak zmienia się liczebność pospolitych gatunków ptaków gniazdujących na terenie naszego kraju. W naszym regionie do kontroli zostało wylosowanych 50 powierzchni próbnych, z których 36 zostało rozdysponowanych między obserwatorów. Przewidziane procedurą dane zebrano i dostarczono z 33 pól (w nawiasie umieszczono kod pola, gdzie prowadzono liczenia): D.Cierplikowski (LD15, LD46), J. Dymitrowicz (LD19), M.Grzybowski (LD26), P.Gwałt (LD03), J.Hejduk (LD08, LD

11, LD18), T.Janiszewski (LD06), S.Jankowski (LD49), G.Kaczorowski (LD27), A.Kleszcz (LD01), E.Kos (LD29), K.Kowalczyk (LD45), Ł.Krajewski (LD10), T.Kurzac (LD09), B.Lesner (LD24, LD30), S.Lisek (LD20), K.A.Mikiciński (LD33), P.Minias (LD04), T.i K.Musiał (LD17, LD28), M.Nowicki (LD13), T.Przybyliński (LD44), M.Wieczorek (LD02), M.Wężyk (LD14, LD32), R.Wiktorowski (LD07, LD21), R.Włodarczyk (LD12), M.Zduniak (LD35), A.Zieleniak (LD25).

4. Łódzka Akcja Kormoran. W ubiegłym roku w kolonii lęgowej kormorana na zbiorniku Jeziorsko kontynuowano śledzenie losów kolonii, kontrolowano sukces lęgowy oraz obrączkowano pisklęta. Latem oraz jesienią dokonano szeregu odczytów ptaków obrączkowanych w kolonii.

6. Obóz ornitologiczny na zbiorniku Jeziorsko. W ubiegłym roku po raz dwudziesty pierwszy zorganizowano obrączkarski obóz naukowy na zbiorniku Jeziorsko. Ptaki chwytało od 14.07. do 25.09. W czasie jego prac udało się schwycić i zaobráczkować 520 siewkowców i ponad 200 ptaków wodno-błotnych z innych grup. Jak co roku, wśród dominantów był kszczyk, ale po raz pierwszy zdarzyło się, że drugim co do liczby schwytanych ptaków okazał się biegus zmienny. Szczegółowy opis tegorocznych dokonań obozu znajduje się w tym samym numerze biuletynu.

7. Akcja obrączkowania łabędzi niemych. W połowie lipca zorganizowano obóz w pobliżu stawów Okręt oraz Borów, gdzie chwytało i obrączkowano pierzające się łabędzie nieme. Łącznie schwytano 70 ptaków.

Akcja liczenia zimujących ptaków wodno-błotnych w Regionie Łódzkim w 2010 roku

Adam Kaliński

Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ,
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź

W dniach 08. - 25. stycznia 2010 odbyła się tradycyjna akcja liczenia ptaków wodno-błotnych oraz szponiastych w dolinach największych rzek Regionu Łódzkiego. Liczeniem objęto około 500 km dolin rzecznych, zbiorniki zaporowe: Jeziorsko, Sulejowski, Słok oraz zbiorniki KWB „Bełchatów”. Tegoroczne liczenie odbywało się w złych lub często bardzo złych warunkach terenowych, spowodowanych czasowo zamarzniętą, bardzo grubą pokrywą śnieżną. Liczenie ptaków w takich warunkach było wielkim wyzwaniem nawet dla doświadczonych obserwatorów i niestety, w niektórych przypadkach część, bądź całe odcinki nie zostały objęte kontrolą.

Mimo niesprzyjających warunków stwierdzono obecność 38 gatunków ptaków wodno-błotnych i szponiastych w łącznej liczbie ponad 15 tysięcy osobników. Warto zauważyć, że wartość ta jest o około 10 tysięcy niższa od stwierdzonej przed rokiem. Tradycyjnie najliczniej zimującym gatunkiem była **krzyżówka** (ponad 8,5 tysięcy osobników). Warto też zwrócić uwagę na licznie w tym sezonie stwierdzane **nurogesi, łyski i łabędzie nieme**. Mimo stosunkowo mroźnej pogody, bardzo licznie zimującym ptakiem był **kormoran**, który został odnotowany w liczbie prawie 900 osobników, dwukrotnie większej niż przed rokiem. Stosunkowo często obserwowano również **czaple siwe, cyraneczki, gągoły, perkozki i łabędzie krzykliwe**. Szczególnie atrakcyjne dla zimujących ptaków były fragmenty rzek położone bezpośrednio poniżej tam Zbiornika Jeziorsko i Zbiornika Sulejowskiego. Zestawienie liczebności poszczególnych gatunków przedstawia tabela 1.

Wśród najciekawszych tegorocznych obserwacji wymienić należy stwierdzenia **mandarynek** (1 os., Widawka, T. Janiszewski; 1 os., Pilica, J. Tabor), **czapli białych** (3 os., Warta, R. Włodarczyk; 1 os., Warta, T. Błaszczuk; 4 os., Widawka, J. Dymitrowicz) **bąków** (1 os., Warta, T. Janiszewski; 2 os., Grabia, R. Włodarczyk), **świstuna** (2 os., Warta, T. Janiszewski), **szlachara** (1 os., Warta, R. Włodarczyk), **krakwy** (1 os., Warta, R. Włodarczyk). Bardzo interesująca jest również obserwacja pojedynczego **nura czarnoszyjowego** na Warcie, dokonana przez Łukasza Krajewskiego i Rafała Wiktorowskiego.

Najliczniej obserwowanym ptakiem szponiastym był **myszołów zwyczajny**, znacznie rzadziej natomiast obserwowano **myszołowy włochate**. Stwierdzono również nieliczne **jastrzębie, krogulce** i pojedynczą **pustułkę**. W bieżącym sezonie stwierdzono obecność 7 osobników **bielika**. Najciekawszą tegoroczną obserwacją, jeśli chodzi o ptaki szponiaste, było stwierdzenie przez

M. Grabowskiego nad Bzurą **drzemlika** i pojedynczego **błotniaka zbożowego** (R. Słomczyński na Warcie).

Tegoroczne liczenie zimujących ptaków nie mogłoby odbyć się bez pomocy licznej rzeszy obserwatorów. Lista wszystkich Koleżanek i Kolegów uczestniczących w tej akcji znajduje się w tabeli 2. Wszystkim uczestnikom gratulujemy owocnych obserwacji, dziękujemy za ogromny wysiłek włożony w tegoroczne liczenie i poświęcenie swojego czasu. Zapraszamy na kolejne liczenie w przyszłym roku.

Rys. Agnieszka Wojciechowska

Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej

Tabela. 1. Zestawienie liczności gatunków ptaków zimujących w Regionie Łódzkim w 2010 r.

Gatunek	Warta	Zbiornik Jeziorsko	Ner	Grabia	Widawka	Zbiornik Słok	Zbiornik przy KWB Bełchatów	Bzura	Pilica	RAZEM
Krzyżówka	692	250	1753	463	1035	1	629	1793	1906	8522
Nurogęs	1350	50	76		43		33	36	88	1676
Łyska	1017	15	18				87		20	1157
Kormoran	685		52	7	89		10	1	50	894
Łabędź niemy	202	1	90	25	83		14	33	407	855
Gęsi nrozp	800									800
Czapla siwa	230	6	23	7	19		8	7	15	315
Cyraneczka	6		192	1			16	1	1	217
Myszołów	34		42	11	6			64	20	177
Gągoł	26		4		4				122	156
Gęś zbożowa	154									154
Perkoz	34		9		8		5		35	91
Czernica	19						51	3	1	74
Gęgawa	65		4							69
Łabędź krzykliwy	12		4						23	39
Kokoszka	3		11	1	7		1	2	3	28
Bielaczek	8	10								18
Myszołów włochaty	1		3		1			10	1	16
Krogulec	1		1	3				8	1	14
Głowienka	13									13
Czapla biała	4		1		4					9
Jastrząb			3					2	4	9
Zimorodek	1		1	2	2				2	8
Srokosz	2		3					2		7
Bielik	3				1			2	1	7
Myszołowy nrozp			1					5		6
Perkoz dwuczuby	2						1			3
Bąk	1			2						3
Gęś białoczelna							2			2
Świstun	2									2
Mandarynka					1				1	2
Mewy duże nrozp	1						1			2
Śmieszka	1									1
Pustułka			1							1
Błotniak zbożowy	1									1
Krakwa	1									1
Szlachar	1									1
Drzemlik								1		1
Nur czarnoszyi	1									1
RAZEM	5373	332	2292	552	1303	1	858	1970	2701	15352

Tabela 2. Osoby biorące udział w akcji liczenia zimujących ptaków wodno-błotnych w Regionie Łódzkim w 2010 r.

L.p	nazwisko
1	R. Włodarczyk
2	T. Janiszewski
3	T. Błaszczuk
4	W. Pawenta
5	R. Słomczyński
6	R. Wiktorowski
7	Ł. Krajewski
8	J. Krajewski
9	B. Lesner
10	J. Dymitrowicz
11	E. Kos
12	A. Kaliński
13	M. Kamiński
14	M. Podlaszczuk
15	M. Podlaszczuk
16	M. Zduniak
17	S. Lisek
18	P. Minias
19	T. Bartos
20	J. Grabowski
21	A. Makarewicz
22	K. Trepka
23	T. Musiał
24	M. Czyżykowski
25	M. Kaźmierczak
26	Z. Kołodzki
27	M. Wężyk
28	M. Wieczorek
29	K. Lisiak
30	J. Hikisz
31	S. Marczak
32	K. Zemko
33	K. Serafin
34	T. Dzierżanowski
35	M. Mucha
36	J. Tabor
37	W. Adamczyk
38	R. Niezabitowski

Rzadkie gatunki ptaków obserwowane na terenie Ziemi Łódzkiej w 2009 roku

Łukasz Krajewski

Sekcja Ornitologiczna
SKNB UŁ, ul. Banacha 1/3,
90-237 Łódź

Tomasz Janiszewski

Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ,
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź

Każdego roku przedstawiamy wykaz stwierdzeń rzadko pojawiających się gatunków ptaków, dokonanych na terenie Ziemi Łódzkiej. Obserwacje te, dzięki pracy terenowej wielu obserwatorów, mogliśmy odnotować w kartotece regionalnej. Serdecznie dziękujemy wszystkim osobom, które przekazały dane o swoich obserwacjach; mamy jednocześnie nadzieję, że dane te zostaną jeszcze uzupełnione.

Rok 2009 wyróżnia się: pierwszym stwierdzeniem biegusa arktycznego na Ziemi Łódzkiej (Ł. Krajewski, A. Kleszcz), aż trzema stwierdzeniami wójcika (Z. Wojciechowski, T. Janiszewski i M. Wężyk), dwiema obserwacjami gęsi małej (T. Pietrzak, G. Orłowski) i czeczotki tundrowej (T. Iciek, P. Minias i T. Kłys) oraz kolejnymi stwierdzeniami: bernikli rdzawoszyjej (G. Kielnierowski i inni), kormorana małego (P. Minias i inni), mornela (R. Włodarczyk) i orlicy (M. Faber i inni). Odnotowano gniazdowanie: czapli białej na zbiorniku Jeziorsko (P. Minias, K. Kaczmarek i T. Janiszewski), wodniczek w dolinie Neru (T. Musiał i inni) oraz żołą koło Zgierza (T. Przybyliński i inni). Część obserwacji, która wymaga akceptacji Komisji Faunistycznej PTZool, nie została jeszcze pozytywnie zweryfikowana.

Łabędź czarnodzioby. Zimą stwierdzono 2 ad. na Pilicy koło Białej Góry: 10.01 (RW) i 13.01 (RS). Podczas przelotów wielokrotnie spotykany na stawach zlokalizowanych w pradolinie warszawsko – berlińskiej. Wiosną najliczniej 21.03 – blisko 100 osobników na stawach w Walewicach (AK, ŁK); jesienią największe stado spotkano 8.12 na stawie Okręt: 21 ad. i 1 im. (RW). Poza obszarem pradoliny odnotowany jeszcze 1.03 – 2 ad. na zbiorniku Jeziorsko (PM), 2.03 – 4 os. tamże (TPi), 9.03 – 6 ad. i 1 im. w dolinie Neru pod Kotowicami (KiTM) i wyjątkowo późno bo 4. i 5.06 stwierdzono 1 ad. na Warcie koło Księżych Młynów (SL, KF).

Łabędź krzykliwy. Para gniazdująca na stawach w Ożarowie k. Wielunia wyprowadziła 2 młode (PG, RW).

Gęś krótkodzioba. Trzykrotnie obserwowana wiosną w dolinie Neru: 8.03 – 1 ad. (MF), 15.03 – 1 os. (TI) oraz 22.03 – 1 os. (AK, RWi, TR). Pojedyncze dorosłe ptaki widziano także: 21.03 w dolinie Słudwi pod Złakowem Kościelnym (ŁK, AK) i 4.12 nad zbiornikiem Jeziorsko (TJ, PM).

Gęś białoczelna. Największe koncentracje odnotowane wiosną liczyły: 22.03 i 31.03. - 12000 os. w dolinie Słudwi w rejonie Złakowa Kościelnego (KM, DZ, JM, TJ) oraz 9.03 - 7000 w dolinie Neru (KiTM).

Gęś mała. Dokonano dwóch stwierdzeń pojedynczych dorosłych ptaków: 2.03 koło Ustkowa nad zb. Jeziorsko (TPi – akceptacja KF) i 14.11 na zb. Jeziorsko (GO – brak jeszcze akceptacji KF).

Bernikla białolica. Gatunek cechujący się ogromnym wzrostem liczby stwierdzeń i rejestrowanych osobników. W styczniu odnotowano zimowanie 9 os. na zb. Jeziorsko – 10.01 (TJ), a 31.01 widziano 2 os. tamże (AK, RWi). Wiosną dokonano łącznie aż 27 obserwacji: na zb. Jeziorsko maksymalnie stwierdzono 18 os. 24.03 (TI), w dolinie Słudwi do 17 os. 18.03 (MF), w dolinie Bzury do 5 os. 15.03 (RW), w dolinie Neru do 4 os. 15.03 (TI) oraz 14.03 – 1 os. na polach koło Bujnic w gm. Gorzkowice (MW). Jesienią spotykana tylko 3 razy na zb. Jeziorsko: 3.10 – 2 os. (TJ), 15.11 – 2 os. (KiTM, TS) oraz 29.11 – 1 os. (KM, JM, PK, DZ, AS).

Bernikla rdzawoszyja. W dniach 15. – 25.03 stwierdzono pojedynczego ptaka nad zb. Jeziorsko (GK, SP, AK, TR, EK, ŁK, TPi, KiTM, BL – brak jeszcze akceptacji KF).

Kazarka rdzawa. W dniach 23.08 – 20.09 na zb. Jeziorsko obserwowano początkowo cztery, potem 1 os. (AK, Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, TM, GK, JF, PMa, TJ – brak jeszcze akceptacji KF).

Ohar. Pierwsze ptaki na zbiorniku pojawiły się 8.03 – 4 os. (AK, EK, ŁK). Najliczniej obserwowany 26.03 – 8 par na stawach w Pęczniewie (KiTM). Po sezonie lęgowym odnotowany na zb. Jeziorsko tylko 30.11 – 2 os. (TS). Poza Jeziorskiem ohary spotykano także: 11.03 samiec na stawach w Psarach (TM), 21.03 para na stawach w Walewicach (AK, ŁK), 21. – 31.03 – samiec na rozlewiskach w dolinie Słudwi pod Złakowem Kościelnym (MZ, AK, TJ), 31.03 – para na stawach w Psarach (TJ) oraz 24.04 – 2 os. na stawach w Borowie (TP).

Mandarynka. W dniach 15. – 23.03 pojedynczy samiec przebywał w parku 19. Stycznia na Helenowie w Łodzi (IM, AW, ZW, TK, ŁK).

Hełmiatka. Zimującego samca spotkano 3.01 (AK, ŁK) i 2.02 (BL) pod tamą zb. Jeziorsko. Wiosną stwierdzona 15.03 na stawach w Borowie – 3 samce (TJ, RW) oraz 10.05 – para na stawach

w Sarnowie (RW). W tym ostatnim z miejsc ptak ten gnieździ się od kilku lat.

Podgorzałka. Samca obserwowano 21. i 23.08 na zb. Jeziorsko (SL, KKw, MKw, RK, AK, Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ). Natomiast 23.05 obserwowano pod Glinem na zb. Jeziorsko samicę o cechach mieszańca podgorzałki z głowienką (ŁK, AK).

Ogorzałka. Obserwowana tylko jesienią; na zb. Jeziorsko: 22.11 – 13 os. (RW, JK), 29.11 – 17 os. (KiTM), 30.11 – para (TS) oraz na zb. Sulejowskim: 22.11 – 1 samica (MW).

Edredon. W dniu 2.01 pod Pęczniewem na zbiorniku Jeziorsko spotkano samicę (TJ). Jest to dopiero trzecie stwierdzenie edredona na Ziemi Łódzkiej.

Markaczka. W dniu 25.10 obserwowano 2 ptaki w upierzeniu samicy na zb. Jeziorsko (KM, JM, PP, DZ, AS, PK).

Uhla. Zimą obserwowana na zb. Jeziorsko: 3.01 – 2 ptaki w upierzeniu samicy, 10.01 – 1. Jesienią notowana na zb. Sulejowskim: 8.11 – 4 samce (MK, MW), 22.11 – para (MW) i 29.11 – 9 os. (MW) oraz na zb. Jeziorsko: 14.11 – 1 os. (KM, JM, PPK) i 29.11 – samiec i 2 samice/młode (KM, JM, PK, DZ, AS).

Gągoł. Lęgowe ptaki stwierdzono: na rzece Warcie pod Balinem, gm. Poddębice – 30.05 widziano pisklę, a 20.06 obserwowano 3 rodziny (SL); natomiast 11.08 na stawach Słupia odnotowano samicę z 1 młodym (RW).

Szlachar. W dniu 10.01 odnotowano zimującą samicę pod tamą zb. Jeziorsko (TJ). Ponadto 30.11 obserwowano ptaka w upierzeniu samicy na zb. Jeziorsko (TS).

Nur rdzawoszyi. Czterokrotnie spotykano pojedyncze młode osobniki na zb. Jeziorsko: 7.11 (AK, ŁK), 11.11 (RW), 22.11 (PM, TM, BL) i 11.12 (TJ). Ponadto młodego ptaka widziano na zbiorniku Kotliny 29.11 – 3.12 (TJ, TS).

Nur czarnoszyi. W dniu 21.06 stwierdzono młodocianego osobnika na zb. Jeziorsko (GO). Ponadto obserwowany tylko jesienią; na zb. Jeziorsko spotykany wielokrotnie, maksymalnie 22.11 – 4 os. (RW, JK). Poza Jeziorskiem widziany także: 11.10 – 1 os. na stawach w Walewicach (MN), 18.10 – 1 ad. na stawach w Zgniłym Błocie (TK, SJ), 18.10 – 1 ad. i 1 juv. na zbiorniku Joachimów-Mogiły (MN) i 28.11 – 1 os. na zbiorniku Sulejowskim (MW).

Perkoz rogaty. W dniu 22.11 na zb. Jeziorsko obserwowano 2-3 os. (TJ, PM, TM, BL, AK, TK, SJ), 29.11 odnotowano także pojedynczego osobnika (PPK, JM, DZ, AS, KM).

Kormoran mały. W dniu 8.08 obserwowano pojedynczego osobnika na zb. Jeziorsko (PM, Sekcja Ornitologiczna UŁ – brak jeszcze akceptacji KF).

Ślepowron. Spotykany latem na zb. Jeziorsko: 30.07 – 3 os., 1.08 – 1 os. (ŁK) oraz 14. – 16.09 do 3 os. (Sekcja Ornitologiczna UŁ).

Czapla nadobna. Dokonano dwóch stwierdzeń: w dniu 6.08 na stawach w Wilkoszewicach (MK, MW) oraz w okresie 14.08 – 20.09 notowano 1-2 osobniki w różnych częściach zb. Jeziorsko (AK, EK, TM, Sekcja Ornitologiczna UŁ). Jedynie 12.09 widziano 3 os. (SL, KKw).

Czapla biała. W roku 2009 na zb. Jeziorsko gniazdowały 2 pary (PM, KK, TJ). Jeden z gniazdujących ptaków miał obrączki, które wskazują, że przyszedł on na świat właśnie na zbiorniku. Obserwowana we wszystkich miesiącach. W styczniu odnotowano zimowanie na trzech rzekach: Grabi – 1 os. (BL), Bzurze – 1 os. (TBŁ) oraz nad Mrogą – 4 os. (WP). Wiosną maksymalną koncentrację obserwowano 21.03 na stawach w Psarach – 55 os. (AK, ŁK). W okresie połęgowym notowano duże stada w różnych miejscach: 12.09 - 275 os. na zb. Jeziorsko (SL, KKw), 18.08 – 74 os. na stawach w Borowie (RW), 9.10 – 50 os. na stawach w Sarnowie (RK, MKw), 25.10 – 50 os. na stawie Okręt (TB, AK, ŁK).

Czapla purpurowa. Pojedyncze młode czaple widziano: 18.08 na stawach w Walewicach (RW) i 23.08 na stawach pod Piątkiem (KM).

Kania czarna. Pojedynczy przelatujący osobnik był widziany 15.05 pod Kocierzewem Południowym gm. Łowicz (RW). W dniu 10.09 dorosłego osobnika obserwowano w dolinie Proсны koło Łubnic (SPa).

Kania ruda. Obserwowana trzykrotnie: 28.03 w Piwkach koło Kutna (DZ), 14.06 drugoroczny ptak koło Domaradzyna (TP) i 25.08 w dolinie Neru koło Poddebic – 1 os. (KKw).

Orlik krzykliwy. Odnotowany dwukrotnie: 7.04 przelatujący ptak nad Lasem Łagiewnickim w Łodzi (ŁK) oraz 15.09 także przelotny osobnik koło Skierniewic (PM).

Kobczyk. Dokonano dwóch stwierdzeń wiosennych. W dniach 2. – 8.05 w dolinie Warty pod Wartą obserwowano do 8 os. (ŁK, TPi, BL), natomiast 17.05 odnotowano stado 6 os. nad zb. Sulejowskim (MKa, MK, MW). Ponadto 4.09 spotkano dorosłego samca w dolinie Neru koło Poddębic (KKw).

Drzemlik. Odnotowany 6 razy: 3.01 i 17.01 w dolinie Bzury pod Siemienicami i Kterami (MZ), 2.03 pod Wartą na zb. Jeziorsko (TPi), 13.04 w dolinie Neru koło Grodziska (TK, SJ), 18.10 dwa samce i samica/młody w dolinie Neru pod Karszewem (TM) oraz 27.12 samica/młody nad zb. Jeziorsko (KiTM).

Raróg. W pierwszej połowie lipca obserwowano ptaka o cechach raroga koło Głowna (ZW - brak jeszcze akceptacji KF). Natomiast 6.05 w dolinie Neru pod Nagórkami obserwowano dorosłego sokoła (PM, BL), będącego rarogiem lub jego mieszkańcem (orzeczenie KF).

Sokół wędrowny. Kilkakrotnie stwierdzany na zb. Jeziorsko. Zimą obserwowany dwa razy: 10.01 młody osobnik pod tamą zbiornika (TJ) i 14.02 – 1 os. (TPi). Wiosną spotkany raz – 14.05 pod Proboszczowicami (TPi). Jesienią notowany częściej: najwcześniej 9.09 (TPi), następnie 3.10 młody (TJ), 8.11 młody (SL), 15.11 dorosły i młody (KiTM, AK) oraz 30.11 dorosły (TS). Poza Jeziorskiem odnotowany dwukrotnie w marcu: 20.03 w dolinie Ochni koło Łęk Kościelnych – dorosły osobnik (TP) oraz 21.03 w dolinie Słudwi pod Złakowem Kościelnym – młody (AK, ŁK).

Ostrygojad. W dniach 22.04 – 3.05 pojedynczy osobnik przebywał na stawach pod Pęczniewem (RW, PM, MF, PP, ŁK, BL). Natomiast 30.08 – 12.09 wielokrotnie notowany na zb. Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, AK, SL, KKw). Maksymalnie odnotowano 3 os. w dniu 30.08: 2 na cofce zbiornika (KiTM, AK, GK, PMa) i 1 na tamie (MF, TI).

Szablodziób. W dniu 3.05 na stawach pod Pęczniewem obserwowano 3 os. (ŁK, BL, RW).

Mornel. W dniu 16.08 stwierdzono 3 ad. na polach pod Brodnią (RW – brak jeszcze akceptacji KF). W tym samym miejscu mornele były obserwowane w 2007 roku. Jest to czwarte stwierdzenie w regionie.

Siewka złota. Podczas przelotu jesiennego notowana kilkanaście razy w okresie 2. – 28.03. Najliczniej stwierdzona 21.03 – 4000 os. w dolinie Słudwi pod Łaźnikami (AK, ŁK). Jesienią

obserwowana wielokrotnie między 23.08 – 22.11. Maksymalnie policzono 2000 os. 29.11 na zb. Jeziorsko (KM, JM, PK, DZ, AS). Poza zbiornikiem najliczniej odnotowana 14.11 na stawach w dolinie Bzury, 680 os. w Borowie i 230 w Psarach (AK, ŁK).

Siewnica. Rzadkiej wiosennej obserwacji dokonano 14.05 na stawach pod Pęczniewem – 1 osobnik w szacie godowej (TPi).

Biegus rdzawy. Wielokrotnie obserwowany w okresie 2.09 – 2.10 na zb. Jeziorsko do 5 os. (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, GK, TJ, ŁK).

Piaskowiec. W dniach 26.08 - 20.09 kilkakrotnie obserwowano pojedyncze ptaki na zb. Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, AK, TM, GK, PMA).

Biegus arktyczny. Pierwszego stwierdzenia na Ziemi Łódzkiej dokonano 10. – 11.10 na stawach w Walewicach (ŁK, AK, TM, MN, TJ – akceptacja KF).

Biegus płaskodzioby. Czterokrotnie notowano na zbiorniku Jeziorsko w dniach 29.08 – 5.09 po 1 – 2 os. (AK, Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ).

Bekasik. W dniu 21.04 spotkano 2 os. w dolinie Neru pod Lesznem (PM).

Dubelt. Dwukrotnie obserwowany w dolinie Neru: 6.05 – 2 os. koło Nagórek (PM) oraz 11.05 – 3 os. koło Chwałborzyc (TP).

Szlamnik. Kilkakrotnie notowany na zb. Jeziorsko w dniach 29.08 – 2.10 do 7 os. 20.09 (AK, TJ, ŁK).

Kulik mniejszy. Wiosną i jesienią stwierdzany po 2 razy: 24.04 pod Piątkiem, 26.04 w Skęczniewie nad zb. Jeziorsko (MF), 17.08 na stawach w Mysłakowie (RW), oraz 22.08 na zb. Jeziorsko (AK).

Kamusznik. W dniach 26.08 – 20.09 wielokrotnie spotykano pojedyncze osobniki na zb. Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, AK, TM, SL, KKw). Ponadto 3.10 widziano młodego ptaka na stawie Rydwan (AK, RWi).

Orlica. Dokonano dwóch stwierdzeń dotyczących tego samego ptaka, który zimuje na zbiorniku Jeziorsko od sezonu 2006/07. Wielokrotnie obserwowana zimą 2008/09 do 7.03 (TJ, KiTM, MF, AK, ŁK, RWi, SD, JF – akceptacja KF). W sezonie 2009/10 pojawiła się już

2.08 i następnie była notowana wielokrotnie (MF, AK, EK, SL, KKw, RK, MKw, PP, KM, JM, PPK, DZ, AS, TI, TPi, TJ, KiTM – brak jeszcze akceptacji KF).

Mewa czarnogłowa. Stwierdzona 3 razy. W dniu 31.03 obserwowano parę dorosłych ptaków pod Tomisławicami na zb. Jeziorsko (PP); w dniach 30.04 – 1.05 spotkano 2 ad. i 1 subad. pod Proboszczowicami na zb. Jeziorsko (PM, ŁK); natomiast 2.04 widziano 1 ad. w Tomaszowie Mazowieckim (JT).

Mewa żółtonoga. Zimą 2 razy obserwowano jasnopłaszczowe mewy żółtonogie: 3.01 – ptak w drugiej szacie zimowej na zb. Jeziorsko (MF) i 16.02 – 1 ad. na wysypisku pod Bartochowem (MF). Wiosną 2 razy spotkano dorosłe mewy podgatunku nominatywnego na zb. Jeziorsko: 6.05 pod Glinem (PP) i 7.05 pod Proboszczowicami (TJ, PM). Przelot jesienny obfitszy. Kilkakrotnie notowana na zb. Jeziorsko: 14.08 – 1 ad. *fuscus* (AK, EK), 27.08 – 1 ad. *fuscus* (TM), 12.09 – 8 ad. *fuscus* i 1 ad. jasnopłaszczowy (AK), 1.10 – 1 ad. *fuscus* i 2 ad. jasnopłaszczowe (ŁK, TJ, MJ), 8.10 – 1 ad. *fuscus* i 1 ad. jasnopłaszczowy (TJ, PM), 20.10 – 1 ad. i 1 juv. (TJ). Ponadto 12.09 spotkano 1 ad. *fuscus* na stawach w Walewicach (TM).

Mewa siodłata. W dniu 13.01 obserwowano dorosłego osobnika na wysypisku pod Bartochowem (MF).

Mewa trójpalcza. W dniach 28. - 29.11 obserwowano młodego ptaka na zb. Jeziorsko (TJ, KM, JM, PK, DZ, AS – akceptacja KF).

Rybitwa wielkodzioba. Odnotowana trzy razy na zb. Jeziorsko: 27.08 – 3 ad. (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ), 29.08 – 1 ad. i 12.09 – 2 ad. i 1 juv. (AK).

Rybitwa białoczelna. W dniu 18.06 obserwowano co najmniej 6 ad. w aktualnie jedynej kolonii w regionie na zbiorniku Cieszanowice (MW).

Rybitwa białowąsa. W roku 2009 na zbiorniku Jeziorsko gnieździło się ponad 130 par (PM).

Siniak. W dniu 15.04 stwierdzono tokującego ptaka w dąbrowie koło Gostkowa, gm. Wartkowice (SL). Kilkakrotnie począwszy od 15.04 notowano 2 os. w rezerwacie Ryś w gm. Sokolniki (SPa).

Uszatka błotna. Stwierdzona w dniu 19.04 w dolinie Ochni pod Łękami Kościelnymi (TP), a 6.05 w dolinie Neru pod Nagórkami (RB).

Żoła. W dniach 11.06 – 1.07 odnotowano nieudaną próbę gniazdowania w powiecie zgierskim (TP, KM, DZ, KiTM, JM – akceptacja KF).

Dzięcioł zielonosiwy. W dniu 21.11 obserwowano samca w parku 3. Maja w Łodzi (SK, TJ).

Dzierlatka. W roku 2009 obserwowano tego wymierającego skowronka w naszym regionie m.in. w Wieruszowie: 24.07 – 1 os. i 4.08 – 3 os. (SPa) oraz parę (prawdopodobnie lęgową) w maju w gminie Rzeczyca (BL)

Świergotek rdzawogardły. Odnotowany trzykrotnie: 6.05 – 3 os. w dolinie Neru pod Nagórkami (PM), 9.05 tamże 1 os. (ŁK, AK) oraz 2.05 w dolinie Słudwi 1 os. (ŁKa).

Siwerniak. Trzykrotnie obserwowano pojedyncze ptaki na zb. Jeziorsko: 22.02 koło Proboszczowic (RW), 19.03 pod Wartą (MF) oraz 18.10 pod Zakrzewem (ŁK, AK).

Pliszka żółta. *M.f.thunbergii*. W dniu 14.04 obserwowano 4 samce na stawach w Psarach, natomiast w dniu 10.05 na zb. Jeziorsko stwierdzono 12-14 samców pod tamą oraz kolejne 4 samce na stawach w Pęczniewie (MF).

Pliszka górska. W dniu 2.08 na tamie zb. Jeziorsko stwierdzono 1 dorosłego ptaka (MF).

Klaskawka. Obserwowana na kilkunastu stanowiskach: 14.06 para w Kutnie (JM); 25.06 para na stawach w Mysłakowie (RW); w pradolinie koło Łęczycy 24.04 para na torfowisku (TM), 26.04 samiec (TM, KM, PP, JKl), a 17.05 para i samiec (KiTM) na nasypie kolejowym i strzelnicy; na zb. Jeziorsko 3.04 (KiTM) i 14.05 (SL) para pod tamą; w dolinie Neru pod Poddębicami 4.05 – 17.09 najpierw para potem rodzina z 4 młodymi (KKw, SL); w Łodzi spotkano 3 pary lęgowe: na Brusie, Lublinku i koło stacji PKP Olechów (TK); w Pabianicach 16.04 para (TP); na łąkach koło Spały 27.04 samiec (MW); w dolinie Warty koło Woźnik gm. Sieradz 3.05 i 12.06 para (KiDC); w Wieruszowie na dwóch stanowiskach (SPa). Po sezonie lęgowym odnotowana: 2.10 na zb. Jeziorsko koło Glinna (ŁK) oraz 11.10 w Wieruszowie (SPa).

Wodniczka. Odnotowana na dwóch stanowiskach w dolinie Neru: 21.05 – 2 samce pod Nagórkami (KiTM, PM, RSł, BL, RB), 23.05 –

1 samiec noszący francuskie obrączki tamże (KiTM, S.Niziński) oraz 1.06 – 1 samiec pod Karszewem (TM, G. Kilian).

Wójcik. Dokonano trzech stwierdzeń śpiewających samców: 11. – 12.06 w Lesie Łagiewnickim (ZW – brak jeszcze akceptacji KF), 20.06 pod Murowańcem nad zbiornikiem Sulejowskim (MW – brak jeszcze akceptacji KF) oraz 25.06 w parku 3.Maja w Łodzi (TJ, RW, JK – akceptacja KF).

Pierwiosnek syberyjski. *Ph.c.tristis*. W dniu 10.04 schwytano pojedynczego osobnika w Łodzi (MF – akceptacja KF).

Orzechówka. W dniu 3.09 pojedynczego ptaka widziano w okolicach Rossoszycy (TJ).

Rzepołuch. Odnotowany tylko 3 razy: 25.01 – 11 os. w Stefanowie koło Koluszek (PM), 22.11 – 15 os. na tamie zb. Jeziorsko (AK, TK, SJ) oraz 4.12 – 50 os. pod Brodnią nad zb. Jeziorsko (TJ, PM).

Czczotka tundrowa. Dokonano trzeciego i czwartego stwierdzenia na Ziemi Łódzkiej: 28.01 – schwytano młodego ptaka w Ogrodzie Botanicznym w Łodzi (TI, PM – akceptacja KF), a 5.04 obserwowano 1 os. w lesie na Lublinku w Łodzi (TK – akceptacja KF).

Śnieguła. Odnotowano 5 spotkań, wszystkie na zb. Jeziorsko: 8.02 – 25-30 os. (TM), 7.11 – 1 os. (AK, EK, ŁK), 14.11 – 21 os. (KM, JM, PPK), 22.11 – 2 os. (PM) oraz 29.11 – 10 os. (KM, JM, PK, DZ, AS).

Obserwacje ptaków o niepewnym pochodzeniu (tzw. kategoria D wg ustaleń Komisji Faunistycznej PTZool) i pojawu nienaturalne (kategoria E).

Karolinka (kat. E). Obserwowano ją: 16.01 samica w Szczercowie na Widawce (RW), 18.01 samica na Bzurze w Ozorkowie (KiTM), 28.03 para na starorzeczu Żegliny w Sieradzu (SL), 6.06 para w Rossoszycy (RW) oraz 11.11 – 27.12. najpierw para, a potem samiec w Łodzi na stawie przy ul. Przędzalnianej (TJ, TK, ŁK, TS).

Bernikla rdzawoszyja. Gatunek, który z pewnością pojawia się w Polsce w sposób naturalny, i już na Węgrzech zimuje w sporych stadach, ale 29.08 w Łodzi widziano osobnika, który sądząc z braku płochliwości i terminu pojawu na pewno pochodził z niewoli (WS).

Bernikla północna (kat. D). W dniu 22.03 w dolinie Neru obserwowano najprawdopodobniej osobnika należącego do tego gatunku (TI, AK, KiTM, TR).

Ibis szkarłatny (kat. E). W dniach 6. - 8.09 na Retkini w Łodzi widywano pojedynczego ptaka (TJ, JF, AK) Po kilku dniach prawdopodobnie ten sam ptak obserwowany był w miejscowości Górka Pabianicka pod Łodzią (ok. 10 km od miejsca pierwszej obserwacji, BL). W dniu 20.09. osłabiony ptak został schwytany na podwórku wiejskim w miejscowości Piorunów gm. Wodzierady, skąd został przekazany do łódzkiego ZOO (MJ). Był to ten sam osobnik, który obserwowany był wcześniej na Retkini - posiadał obrączkę o takim samym kodzie.

Ibis czczony (kat. D). W dniach 26.08 – 9.09 na zbiorniku Jeziorsko widziano najpierw dwa, potem jednego osobnika (PP, AK, Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, MZ, TPi).

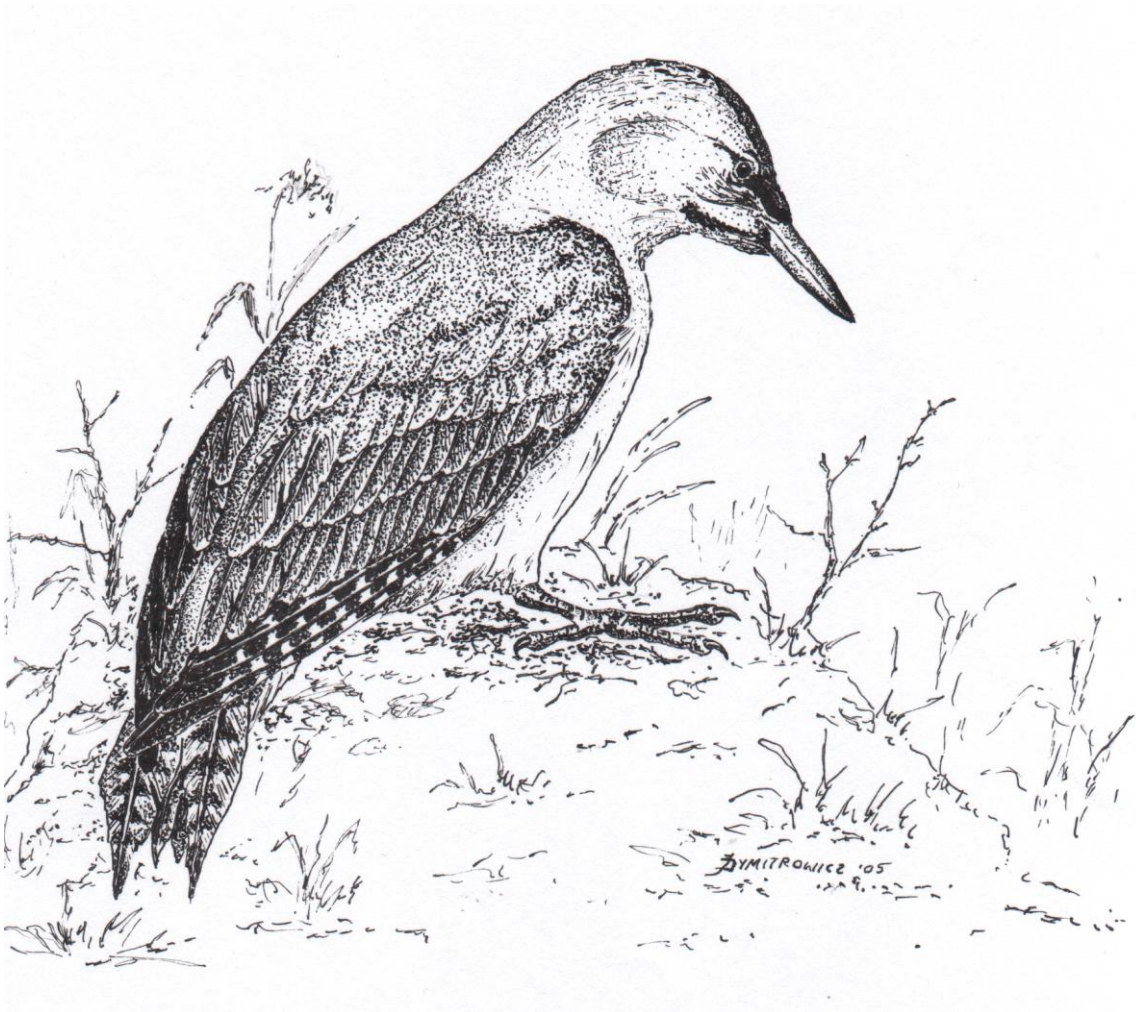
Żuraw stepowy (kat. E). W dniu 10.08 na przedmieściach Łodzi spotkano pojedynczego ptaka z obrączką hodowlaną (MF). Ptak z pewnością pochodził z terenu pobliskiej hodowli ptaków egzotycznych. Jak wynika z wywiadu przeprowadzonego przez Marcina Fabera z właścicielem hodowli, graniczy z pewnością, że także w/w pojawy ibisa szkarłatego i ibisów czczonych związane były z ich uciezkami z tego właśnie miejsca. No cóż....

Modrzyk (kat. E). Latem, bardzo oswojonego ptaka tego gatunku, schwytano w Żabiczkach gm. Konstantynów Łódzki (JH). Ptak przebywa obecnie w łódzkim ZOO.

Patagonka (kat. E). W dniu 11.08 obserwowano 2 osobniki tej południowoamerykańskiej papugi nad zbiornikiem Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ).

AK - Anna Kleszcz, **AS** - Artur Sadowski, **AW** - Agnieszka Wojciechowska, **BL** - Bartosz Lesner, **DZ** - Dariusz Ziembicki, **EK** - Ewa Kos, **GK** - Grzegorz Kielnierowski, **GO** - Grzegorz Orłowski, **IM** - Iwona Michalak, **JF** - Jan Fuss, **JH** - Janusz Hejduk, **JK** - Jarosław Krajewski, **JKI** - Jarosław Klimczak, **JM** - Jarosław Makowski, **JT** - Jacek Tabor, **KF** - Karol Fornalczyk, **KiDC** - Kinga i Daniel Cierplikowcy, **KiTM** - Krystyna i Tadeusz Musiał, **KK** - Krzysztof Kaczmarek, **KKw** - Kacper Kowalczyk, **KM** - Krzysztof Myśliwiec, **ŁK** - Łukasz Krajewski, **Łka** - Łukasz Kałębasiak, **MF** - Marcin Faber, **MJ** - Magdalena Janiszewska, **MK** - Marcin Kociniak, **MKa** - Marcin Kaźmierczak, **MKw** - Marek Kowalczyk, **MN** - Mirosław Nowicki, **MW** - Marcin Wężyk, **MZ** - Mateusz Zduniak, **PG** - Paweł Gwałt, **PM** - Piotr Minias, **PMa** - Piotr Malik, **PP** - Przemysław Pasikowski, **PPK** - Paweł i Piotr Kozanneccy, **RB** - Rafał Bargiel, **RK** - Rafał Kowalczyk, **RS** - Ryszard Sasiadek, **RSI** - Robert Słomczyński, **RW** - Radosław Włodarczyk, **RWi** - Rafał Wiktorowski, **SD** - Sławomir Dąbrowski, **SJ** - Sławomir Jankowski, **SK** - Szymon Kielan, **SL** - Sylwester Lisek,

SP - Stanisław Pluta, SPa - Sławomir Pawlak, TB - Tomasz Bartos, TBł - Tomasz Błaszczak, TI - Tomasz Iciek, TJ - Tomasz Janiszewski, TK - Tomasz Kłys, TP - Tomasz Przybyliński, TPi - Tomasz Pietrzak, TR - Tomasz Rewicz, TS - Tomasz Stoszek, WP - Wojciech Pawenta, WS - Witold Sowiński, ZW - Zbigniew Wojciechowski

Rys. Jacek Dymitrowicz

Obóz na zbiorniku Jeziorsko w roku 2009

Radosław Włodarczyk,

Piotr Minias

*Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności*

Biologicznej UŁ,

ul. Banacha 1/3

90-237 Łódź

Krzysztof Kaczmarek

Uniwersytet Medyczny,

ul. Kościuszki 4, 90-419 Łódź

Łukasz Krajewski,

Tomasz Iciek

Sekcja Ornitologiczna SKNB

Uniwersytetu Łódzkiego,

ul. Banacha 1/3,

90-237 Łódź

Podobnie jak w latach ubiegłych, w okresie wakacyjnym, prowadzono badania nad migracją ptaków siewkowych na zbiorniku Jeziorsko. Punkt obrączkowania działał w okresie 14.07- 25.09. Niestety rok 2009 był zbliżony do dwóch poprzednich sezonów, jeśli chodzi o tempo spadku wody. Wysoki poziom piętrzenia i silny rozwój roślinności powodował znaczne trudności w znalezieniu dogodnych miejsc do odłowów ptaków przez pierwsze trzy tygodnie pracy obozu. Mimo to, ostateczny wynik prac obrączkarskich należy uznać za satysfakcjonujący. Łącznie oznakowano 725 osobników z 30 gatunków (tab. 1), z czego ptaki siewkowe to 520 osobniki. Dominującym gatunkiem był kszczyk oraz biegus zmienny. W miarę stabilna międzysezonowa liczebność znakowanych kszczyków wynika z użycia stymulacji magnetofonowej przez ostatnie trzy lata. Dla odmiany, liczba zaobrączkowanych łączaków była w roku 2009 wyjątkowo niska. Trudności w lokowaniu pułapek w okresie lipca uniemożliwiają chwytywanie licznie przelatujących przez teren zbiornika dorosłych łączaków, co zasadniczo obniża łączną liczbę zaobrączkowanych osobników z tego gatunku. Dopiero we wrześniu pojawiają się, typowe dla Jeziorska, rozległe błotniste plaże. W okresie tym, migracja łączaka dobiega końca, ale trwa szczyt przelotu biegusa zmiennego. Efektem jest wysoka liczebność zaobrączkowanych biegusów zmiennych (115 ptaków). Stosowanie sieci ornitologicznych w trakcie całego okresu prac obozu wpłynęło na wzrost różnorodności chwytywanych gatunków. W roku 2009 złapano przedstawicieli większości brodzieńców zatrzymujących się na zbiorniku, nawet tak rzadko chwytywanych, jak kwokacz czy brodziec śniady. Z tego samego powodu licznie reprezentowane były sieweczki obrożne, chwytywane w sieci rozstawione nad suchszymi miejscami na cofce. Niestety opisywany sezon nie obfitował w przypadki złapania ptaków z obrączkami. Nie uzyskano żadnej wiadomości powrotnej dotyczącej osobnika zaobrączkowanego poza zbiornikiem Jeziorsko. Schwymano jedynie kszczyka noszącego obrączkę założoną na Jeziorsku w latach ubiegłych. Skład gatunkowy pozostałych ptaków wodno-błotnych był typowy dla zbiornika. Najliczniej reprezentowana była cyraneczka i chruściele (wodnik i kropiatka). Duża liczba oznakowanych rybitw białowasych dotyczyła piskląt z miejscowej kolonii lęgowej. Warto wspomnieć o kolejnym przypadku złapania bączka oraz pierwszej w historii prac obozu - gegawie. Jako organizatorzy chcielibyśmy gorąco podziękować wszystkim uczestnikom obozu za ich pomoc i wkład w prawidłowe funkcjonowanie punktu chwytywania ptaków.

Tabela 1. Wyniki obrączkowania ptaków wodno-błotnych na zbiorniku Jeziorsko w latach 2008-2009.

gatunek	rok 2008	rok 2009
Batalion	16	25
Biegus krzywodzioby	1	2
Biegus malutki	1	2
Biegus zmienny	2	115
Brodziec śniady	3	2
Czajka	7	4
Krwawodziób	2	4
Kszyk	323	258
Kwokacz	0	3
Łęczak	350	60
Piskliwiec	0	8
Samotnik	4	6
Sieweczka obrożna	4	31
pozostałe		
Bączek	0	1
Cyraneczka	130	47
Cyranka	3	18
Gęgawa	-	1
Kokoszka	1	1
Kropiatka	8	10
Krzyżówka	4	1
Łabędź niemy	24	3
Łyska	1	2
Perkozek	1	9
Rybitwa białowąsa	3	71
Rybitwa czarna	14	18
Śmieszka		1
Świstun	1	0
wodnik	11	10
Zausznik	0	1
Zimorodek	32	11
suma	947	725

Strategie migracyjne siewkowców - podsumowanie danych zgromadzonych w ciągu 20 lat działalności obozu ornitologicznego na zbiorniku Jeziorsko

Piotr Minias,
Radosław Włodarczyk
*Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź*

Anna Piasecka
*Sekcja Ornitologiczna Koła
Leśników Uniwersytetu
Przyrodniczego w Poznaniu*

Zbiornik Jeziorsko jest ostoją ptaków o statusie europejskim. Jest on jednym z głównych miejsc przystankowych wykorzystywanych przez ptaki wodno-błotne w trakcie migracji przez tereny centralnej Polski. Każdego roku z bogatej bazy pokarmowej zbiornika korzystają tysiące przelotnych siewkowców. Właśnie z tego powodu od roku 1989 organizowany jest tutaj corocznie obóz ornitologiczny, nastawiony głównie na łapanie migrujących ptaków siewkowych. W ciągu 20 lat prowadzenia prac obozowych schwytano i zaobrączkowano ponad 17 tysięcy siewkowców. Na podstawie zgromadzonych danych postanowiliśmy dokładniej przyrzeć się wędrówce ptaków chwytych i obrączkowanych na zbiorniku Jeziorsko.

Alerstam i Högstedt (1982) podzielili ptaki migrujące na dwie grupy, w zależności od podejmowanych przez nie strategii życiowych, oznaczanych skrótami S i B. Liczebność S-strategów limitowana jest pojemnością siedlisk na lęgowskich. Oznacza to, iż ptaki korzystające z tej strategii jak najszybciej starają się opuścić tereny lęgowe i dotrzeć na korzystne dla nich zimowiska, minimalizując tym samym czas wędrówki. Ptaki te wykazują wysokie tempo tycia w poszczególnych miejscach przystankowych, a także gromadzą znaczne zapasy tłuszczowe umożliwiające pokonywanie dużych odległości bez konieczności uzupełniania posiadanych zasobów energetycznych. Z kolei B-stratedzy ograniczani są pojemnością terenów zimowiskowych. Z tego względu, ptaki pozostają możliwie długo na lęgowskich, a ich wędrówka jesienna charakteryzuje się stosunkowo niewielkim tempem. B-stratedzy w trakcie migracji odkładają powoli małe ilości zapasów tłuszczowych, pokonują jednorazowo niewielkie odległości zatrzymując się w licznych miejscach przystankowych, a ich strategia migracyjna charakteryzuje się dążeniem do zminimalizowaniem kosztów energetycznych wędrówki.

O 13 spośród 26 chwytych na zbiorniku gatunków siewkowców udało uzyskać się szczegółowe informacje dotyczące ich strategii migracyjnych. Dla gatunków tych wyliczono średnią wielkość zapasów tłuszczowych osiąganych przez osobniki danego gatunku na zbiorniku (średnia masa ciała cięższej połowy ptaków), a także potencjalny zasięg lotu, czyli odległość, którą ptaki z danymi zapasami tłuszczowymi są w stanie pokonać bez konieczności zatrzymywania się i uzupełniania zapasów. Wielkość zapasów tłuszczowych wyrażano w stosunku do średniej masy ptaka bez zapasów tłuszczowych (ang. Lean Body Mass = LBM), aby uwzględnić różnice w wielkości ptaków o różnej przynależności gatunkowej. Dla 7

gatunków udało uzyskać się dane dotyczące szybkości odkładania zapasów tłuszczowych, pochodzące z analizy tzw. retrapów, czyli osobników chwytnych wielokrotnie w ciągu jednego sezonu. Wartości te także wystandaryzowano względem wielkości ptaków.

Ze wszystkich analizowanych gatunków siewkowców, wyraźnie można było wyróżnić grupę biegusów z rodzaju *Calidris*. Wg teorii ptaki te są typowymi S-strategami, co oznacza, iż w trakcie wędrówki minimalizują one czas przelotu. Chwytny na zbiorniku biegusy odznaczały się najwyższym tempem tycia spośród wszystkich odławianych gatunków siewkowców. Rekordowa szybkość odkładania zapasów tłuszczowych zanotowana została u biegusa małego *Calidris minuta* i przekraczała ona wartość 4,7% LBM/dzień (1 g/dzień). Rozpatrując z kolei wielkość zapasów tłuszczowych i zasięg lotu rekordzistą okazał się gniazdujący na półwyspie Tajmyr biegus krzywodzioby *Calidris ferruginea*, który odbywa wędrówkę na zimowiska położone w południowej Afryce. Osobniki tego gatunku, w trakcie postoju na zbiorniku Jeziorsko, gromadzą największe zapasy tłuszczowe spośród wszystkich chwytnych gatunków siewkowców (54% LBM = 26 g) i na ich bazie mogą pokonywać jednorazowo nawet do 2500 km. Wg teorii, odłożenie tak dużych zapasów tłuszczowych trwa jednak stosunkowo długo i wiąże się z dodatkowym obciążeniem w trakcie lotu, a co za tym idzie jest bardziej kosztowne energetycznie. Pozostałe gatunki biegusów odkładają nieco mniejsze zapasy tłuszczowe (40-45 %LBM) i osiągają niższe potencjalne zasięgi lotu. Może się to wiązać z krótszym dystansem migracji poszczególnych gatunków, w szczególności biegusa zmiennego *Calidris alpina*, który zimuje w obszarze śródziemnomorskim i na terenie zachodniej Europy. Taką lokalizację zimowisk potwierdzają dane pochodzące z ptaków obrączkowanych na zbiorniku Jeziorsko, które zimowały m.in. we Francji i Wielkiej Brytanii.

W trakcie pobytu na zbiorniku Jeziorsko, zapasy tłuszczowe, pozwalające ptakom pokonać odległość ponad 2000 km gromadziły, poza biegusem krzywodziobym, jeszcze dwa gatunki dalekodystansowych migrantów: batalion *Philomachus pugnax* oraz samotnik *Tringa ochropus*. Oba te gatunki siewkowców także należą do grupy S-strategów, charakteryzujących się szybkim tempem migracji i lokalizacją zimowisk w Afryce na południe od Sahary. Jak do tej pory udało się uzyskać jedną wiadomość powrotną potwierdzającą takie położenie obszarów zimowiskowych bataliona. Wiadomość ta pochodziła z dorosłej samicy upolowanej w lutym 2003 roku na terenie Mali. Obok tego stwierdzenia, wiadomości powrotne pochodzące z terenów zimowisk położonych na południe od Sahary, uzyskaliśmy dotychczas jedynie z dwóch obrączkowanych na zbiorniku Jeziorsko łączaków *Tringa glareola*. Ptaki te zostały stwierdzone w Mali i w Senegalu. Łączaki są także typowymi S-strategami, a szybkie tempo ich wędrówki potwierdza m.in.

umiejętność szybkiego gromadzenia zapasów tłuszczowych. U osobników zatrzymujących się na zbiorniku Jeziorsko wykazano tempo gromadzenia zapasów energetycznych na poziomie 2,1 %LBM na dzień.

Siewkowce z grupy B-strategów, takie jak czajka *Vanellus vanellus* czy kszczyk *Gallinago gallinago*, są gatunkami podejmującymi stosunkowo krótkie wędrówki. Tereny ich zimowisk położone są głównie w zachodniej Europie. Jak pokazują wiadomości powrotne z zaobraczkowanych ptaków, wędrujące przez zbiornik Jeziorsko kszyki zimują głównie we Francji. Spora część ptaków spędza zimę także we Włoszech, w Wielkiej Brytanii i na Półwyspie Iberyjskim, a pojedyncze osobniki docierają aż do Maroka. Dla czajki uzyskaliśmy jak dotychczas jedynie dwie zimowe wiadomości powrotne z obszaru Francji i Hiszpanii. Wg teorii strategii migracji B-strategy charakteryzują się minimalizowaniem nakładów energetycznych w trakcie wędrówki. Migrują one powoli za pomocą wielu krótkodystansowych przelotów w kierunku zimowisk, uzupełniając zapasy tłuszczowe na terenie licznych, niezbyt od siebie oddalonych miejsc przystankowych. Taki typ migracji odzwierciedlają niskie wartości zgromadzonych zapasów tłuszczowych, pozwalające na pokonanie stosunkowo niewielkich odległości. W istocie zapasy tłuszczowe gromadzone przez kszyki, były najniższe spośród wszystkich chwytych na zbiorniku Jeziorsko siewkowców. Osiągały one wartość 26 %LBM (23 g) i umożliwiały ptakom przebycie około 1000 km bez konieczności zatrzymywania się w miejscach żerowiskowych. Na podobnym poziomie kształtowała się wielkość zapasów tłuszczowych czajek. U tego gatunku zgromadzone zapasy pozwalały jednak na przebycie większych dystansów, przekraczających 1600 km. Rozbieżności w zasięgach lotu kszyka i czajki wynikały ze znacznych różnic w wielkości strukturalnej przedstawicieli obu tych gatunków, a co za tym idzie, z odmiennej dynamiki lotu i zróżnicowanego wykorzystania zasobów energetycznych w trakcie migracji. Kolejną cechą charakterystyczną dla B-strategów jest niewielkie tempo gromadzenia zapasów tłuszczowych. Dane dotyczące tempa tycia udało się zgromadzić jedynie dla kszyka, u którego zanotowano szybkość gromadzenia tłuszczu na poziomie 0,3% LBM/dzień. Podobnie niskie tempo tycia wykazywał krwawodziób *Tringa totanus* (0,24% LBM/dzień), siewkowiec zaliczany do S-strategów. Wyjaśnieniem tej sytuacji może być stosunkowo niewielki dystans, który muszą pokonać krwawodzioby wędrujące przez zbiornik Jeziorsko, aby dotrzeć na tereny zimowiskowe. Podobnie do obu wspomnianych gatunków B-strategów, krwawodzioby zimują na terenie południowej i zachodniej Europy, co potwierdzają dane z ptaków obrączkowanych na Jeziorsku, które spędzały zimę na terenie Francji i Włoch.

Tabela. 1. Wielkość gromadzonych zapasów tłuszczowych i odpowiadające im zasięgi lotu siewkowców wędrujących przez zbiornik Jeziorsko. Podział na strategie migracyjne i lokalizacje głównych zimowisk przyjęte za Meltofte (1996).

Gatunek	Strategia migracji	Lokalizacja głównych zimowisk	Wielkość zapasów tłuszczowych (g)	Wielkość zapasów tłuszczowych (%LBM)	Zasięg lotu (km)
Batalion (samce)	Minimalizowanie czasu wędrówki (strategia S)	Afryka na południe od Sahary	54,1	40	2141
Batalion (samice)			34,3	41	2048
Biegus krzywodzioby			26,0	54	2425
Biegus malutki			9,3	43	1858
Biegus mały			8,4	40	1800
Łęczak			22,8	44	1978
Piskliwiec			20,4	52	1972
Samotnik			25,0	42	2082
Sieweczka rzeczna			11,3	37	1803
Biegus zmienny		Południowa i zachodnia Europa, Afryka na północ od Sahary	17,4	43	1896
Sieweczka obrożna			17,5	36	1695
Krwawodziób			34,1	40	1957
Czajka (samce)	Minimalizowanie kosztów energetycznych (strategia B)	Południowa i zachodnia Europa, Afryka na północ od Sahary	41,5	24	1687
Czajka (samice)			43,4	27	1893
Kszyk			22,7	26	1090

Co wiemy o dzwońcu?

Tomasz Iciek
ul. Rojna 37/21
91-134 Łódź

Dzwoniec *Carduelis chloris* jest dość szeroko rozpowszechnionym gatunkiem lęgowym w Polsce. Występuje głównie w obrębie terenów zabudowanych lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Gnieździ się na terenach zieleni śródmiejskiej, w parkach, na skwerach, cmentarzach, w ogrodach, zadrzewieniach śródpolnych oraz na skrajach lasów. W okresie pozalęgowym, w zależności od dostępności pokarmu, spotykany na polach i nieużytkach, terenach ruderalnych oraz w parkach śródmiejskich. Powszechnie uważany jest za gatunek osiadły, przemieszczający się tylko na niewielkie odległości w poszukiwaniu pokarmu. Wiadomości powrotne uzyskiwane podczas obrączkowania tego gatunku pokazują, że ptak ten jednak przemieszczać się może na spore odległości.

Pierwsze dzwońce w Łodzi zacząłem obrączkować przy karmniku w sezonie zimowym 2007/2008. Jednak dopiero w kolejnym sezonie zimowym skupiliśmy się wraz z Piotrem Miniasem głównie na tym gatunku. Ptaki łapaliśmy przy dwóch karmnikach zlokalizowanych na terenie Łodzi. Karmniki znajdowały się w arboretum Ogrodu Botanicznego oraz w opuszczonym sadzie za cmentarzem na ul. Szczecińskiej. Odłowy prowadzone były od końca listopada do połowy kwietnia. W trakcie trzech kolejnych sezonów zimowych udało się zaobrączkować prawie 1900 ptaków (tab. 1).

Sezon/Miejsce	Ogród Botaniczny	ul. Szczecińska	RAZEM
2007/2008	246	270	516
2008/2009	125	769	894
2009/2010	4	477	481
RAZEM	375	1516	1891

Wszystkie ptaki były mierzone (skrzydło, ogon, stopień otluszczenia) oraz ważone. Od drugiego sezonu zaczęliśmy mierzyć również skok, formułę obydwu skrzydeł oraz zewnętrzne sterówki. Zapisywany był również zakres pierzenia postjuwenalnego młodych ptaków.

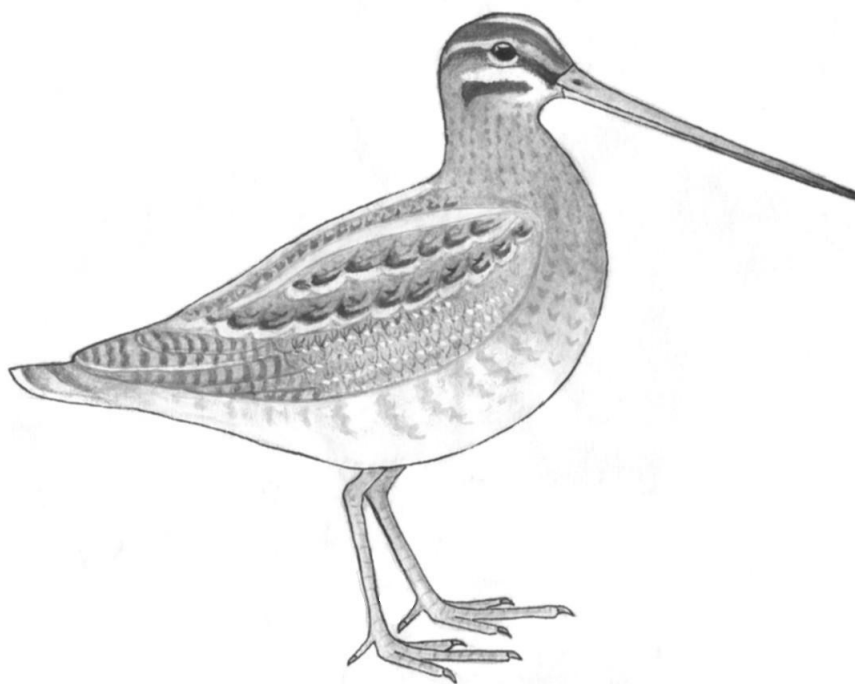
Jak do tej pory nie uzyskałem żadnej dalekodystansowej wiadomości powrotnej z ptaka przez siebie zaobrączkowanego. Udało się natomiast skontrolować 38 ptaków z obcymi obrączkami: 34 dzwońce obrączkowane były w sezonach zimowych 2008/2009 i 2009/2010 (2 km. od miejsca kontroli), 3 obrączkowane w listopadzie 2008 w okolicach Krapkowic w Opolskiem (ok. 180 km.) i 1 znakowany w marcu 2007 w okolicach Pragi w Czechach (409 km.).

Ponownie skontrolowałem również 12 swoich ptaków, które obrączkowane były we wcześniejszych sezonach zimowych.

Latem 2009 roku został zainicjowany w Polsce program kolorowego znakowania dzwońca. Program ten ma na celu głównie poznanie migracji gatunku w Europie. Oprócz tradycyjnej aluminiowej obrączki, ptak ma zakładaną na drugą nogę białą obrączkę z czarnym alfanumerycznym kodem. Ptaki w ten sposób znakowane są w całej Polsce (ok. 30 miejsc). Jak na razie w ten sposób udało się zaobrączkować kilka tysięcy dzwońców. Obrączki tego rodzaju dają się stosunkowo łatwo odczytać bezpośrednio w terenie przez lornetkę, lunetę czy po uwiecznieniu oznakowanego osobnika na zdjęciu. Liczymy na odczyty tych obrączek nie tylko przez obrączkarzy, ale również przez osoby posiadające przydomowe karmniki. Wszystkie odczyty wraz z dokładną datą, miejscem i okolicznościami obserwacji prosimy kierować na następujące adresy:

info@colour-rings.eu – organizatorzy projektu,

ring@miiz.waw.pl – Stacja Ornitologiczna MiIZ PAN

Rys. Agnieszka Wojciechowska

Zmiany w awifaunie lęgowej parków śródmieścia Łodzi w ciągu ostatnich 40. lat

Tomasz Janiszewski,
Janusz Markowski,
Piotr Minias,
Radosław Włodarczyk
*Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ,
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź*

Postępujący proces urbanizacji sprawia, że coraz większe powierzchnie dawnych naturalnych układów przyrodniczych zajmują nowe, sztuczne układy, w których kształtowaniu ogromną rolę odgrywa człowiek. W pewnym sensie ostatecznym i szczytowym etapem procesu urbanizacji jest powstanie gęsto zabudowanego i zaludnionego, dużego miasta. Charakteryzuje się ono specyficznymi warunkami środowiskowymi, oddziałującymi w różny sposób na populacje roślin i zwierząt. W śródmieściach dużych miast, swoistymi „oazami” przyrody, pozornie mniej zależnymi od działań ludzkich, są parki. W całej Europie, w tym i Polsce, są one częstymi obszarami badań awifaunistycznych. W Łodzi dzięki liczeniom ptaków lęgowych, które rozpoczęły się na terenie parków już w końcu lat 60. XX wieku, istnieje możliwość prześledzenia zmian w składzie ich awifauny w ciągu ostatnich ok. 40 lat.

Liczenia na terenie kilkunastu łódzkich parków prowadzono tzw. kombinowaną metodą kartograficzną. Najmniejszymi z nich były Park im. S. Moniuszki i Park im. J. Matejki o powierzchni ok. 2,5 ha, największe to Park im. 3. Maja o pow. 23,5 ha i Park im. ks. J. Poniatowskiego o pow. 47,7 ha. W łódzkich parkach da się zauważyć dość oczywisty związek pomiędzy wielkością parku, a liczbą notowanych na jego terenie gatunków ptaków – im park większy, tym większa liczba zamieszkujących go lęgowych gatunków. Wskutek procesu synurbizacji, na przestrzeni 40 lat, teren parków Łodzi zasiedliła pewna liczba nowych gatunków, a liczebność innych poważnie wzrosła. Dzięki systematycznym, odbywającym się co kilka lat liczeniom, można w przypadku niektórych gatunków określić okres,

w którym pojawiły się pierwsze lęgowe pary w łódzkich parkach. Np. pod koniec lat 80. zaczęły gnieździć się tu m.in. krzyżówka i grzywacz, a już w XXI wieku – krogulec i dzięcioł średni. W okresie 40 lat bardzo silnie wzrosła liczebność m. in. sikor: bogatki i modraszki, kowalika, kosa, kwiczoła oraz sójki i sroki. Jednocześnie, w tym samym czasie, spadła z kolei dramatycznie liczba par lęgowych m.in. sierpówki, mazurka i słowika rdzawego. Spośród gatunków, które w ogóle przestały gniazdować na terenie łódzkich, śródmiejskich parków można wymienić np. kukułkę.

Uwaga na martwe nietoperze!

**Janusz Hejduk,
Marcin Olczyk**

Zakład Dydaktyki Biologii
i Badania Różnorodności
Biologicznej UŁ,
ul. Banacha 1/3
90-237 Łódź

Kończy się już ta surowa zima. Dla nietoperzy okres solidnych mrozów i nieprzedzielane ociepleniami warunki zimowe stanowiły nie lada wyzwanie. W kontrolowanych zimowiskach nietoperzy w środkowej Polsce stwierdzono ich podwyższoną śmiertelność. Częstymi przyczynami ginięcia nietoperzy podczas hibernacji jest przemarzanie zwierząt oraz śmierć głodowa, wynikająca ze zbyt małych zapasów energetycznych zgromadzonych na zimę. W schronieniach półotwartych nietoperze mogą padać ofiarą drapieżników (koty, kuny), a niekiedy nawet sikor.

W ostatnich latach jednak pojawiło się jeszcze jedno zagrożenie dla hibernujących nietoperzy. Jest nim gatunek grzyba pasożytniczego *Geomyces destructans*, niszczącego narządy wewnętrzne oraz powierzchnię ciała nietoperza. Wizualnie, najczęściej jest to zauważalne jako biała, pleśniowa narośl na pysku, stąd też nazwano tę chorobę „white nose syndrome”, czyli syndromem białego nosa. Zjawisko to pojawiło się po raz pierwszy kilka lat temu na wschodnim wybrzeżu USA. Wtedy też zidentyfikowano i opisano dla nauki ten nowy gatunek grzyba. Ostatnio choroba ta rozszerza swój zasięg w Ameryce Północnej, dziesiątkując populacje nietoperzy. Niestety patogen przedostał się do Europy i na inne kontynenty i może być groźny dla krajowych gatunków. Z tego, co już wiadomo, grzyb ten rozwija się w temperaturach niskich - do 14°C, a w wyższych ginie.

Do tej pory nie został jeszcze zidentyfikowany w naszym regionie, tym nie mniej wydaje się to być kwestią czasu.

Stąd też prosimy o zwracanie uwagi na martwe nietoperze i w miarę możliwości zbieranie ich i dostarczanie w foliowych torebkach (najlepiej zamrożone) do Zakładu Dydaktyki Biologii UŁ. Prosimy o informację w przypadku zaobserwowania opisanego wyżej zjawiska. Do tej pory nie wykazano szkodliwości tego gatunku grzyba dla człowieka, natomiast dla nietoperzy może okazać się niezmiernie niebezpieczny.

Janusz Hejduk
januszh@biol.uni.pl
Marcin Olczyk
olczyk@biol.uni.lodz.pl